

gerne som personlige vidnesbyrd. Naturligvis gjorde drukkenskaben ham omtåget, men i enkelte lyse stunder må han da have overvejet, hvilket eksempel han sætte for andre. Til sidst i *Aktindsigt* er der nogle overvejelser herover, men det virker ikke, som om de strikker særlig dyb. Det er svært at be- og erkende, når man er blevet krænkede så meget, som han vitterligt er. At det hele så endte med tiltalefråfald, men under formodning om, at han var skyldig – hvorfor han aldrig får mulighed for at rense sig juridisk – og at hans private dagbøger blev konfiskeret og stadig beror i kopi hos PET eller Rigsarkivet – alt det kan og skal kritiseres som overgreb begået mod ham. Men tilbage står gåden om, hvorfor Arne Herløv i så lang tid indlod sig med repræsentanter for en fremmed

magt, som godt nok ikke direkte truede Danmark, men heller ikke var venligtsindet, og hvis styre allerede dengang blev anset som udemokratisk og undertrykkende på den 'udogmatiske' venstreføj. Er det for meget at ønske sig en tredje bog herom?

Noter

1. Aktindsigt, s. 140 f.
2. Sammesteds, s. 63, s. 76.
3. "Information spurgte omtrent samtidig Leif Aamand, om man ikke burde tale med de overvågede, og han svarede: "Nej, det mener jeg ikke... Det er PET's opfattelse, vi videregiver, og der er ikke lagt op til kontradiktion"". Skueprocessen, s. 155.

ANMELDELSE

BORGERLØN: UNIVERSALNØGLE ELLER BLINDGYDE?

Erik Christensen: *På vej til borgerløn. Aktual idédebat*. Hovedland 2017, 128 s., ISBN 978-87-7070-586-8.

Af Niels Finn Christiansen

Det er en bog til tiden. I den internationale og efterhånden også i den danske politiske og social-økonomiske debat har begrebet borgerløn i de senere år oplevet et gennembrud; ikke mindst i sammenhæng med diskussionen om fremkomsten af de nye sociale lag, der har fået samlebetegnelsen "prekariatet". Men borgerløn er i virkeligheden et fænomen med en ganske lang forhistorie. I Danmark fik det betydelig opmærksomhed i 1970'erne, hvor *Opbrør fra midten* lancerede det som en (del)løsning på datidens sociale problemer. Erik Christensen er pioner inden for udforskningen af og debatten om borgerløn. Han er den centrale skikkelse i BIEN Danmark (Basic Income Earth Network). Han har gennem årtier utrættelig argumenteret for borgerløn som en (mulig) løsning på presserende sociale problemer. I denne nye kompakte bog præsenterer og diskuterer han begrebet, således som det fremstår i både international og dansk sammenhæng.

I virkeligheden er det danske begreb 'borgerløn' ikke helt dækkende for det indhold og de funktioner, der forbindes med det. Med 'løn' forbinder vi i det danske sprog en ydelse for en arbejdsindsats, men det er ikke betydningen af begrebet 'borgerløn'. En bedre betegnelse ville være 'basisindkomst'. Som den defineres i det

internationale netværk BIEN, er den karakteriseret ved fire kriterier: 1. Den er *universel*, idet den ydes til alle borgere, på linje med folkepensionen. 2. Den er *individuel*, og gives til enkeltpersonen uanset køn og civilstand. 3. Den er *ubetinget*, idet den ydes til alle uanset indkomst og formue og uden krav om stå til rådighed på arbejdsmarkedet. Endelig er den 4. *tilstrækkelig*, det vil sige så høj, at de enkelte kan leve af den, uden at modtageren er tvunget til at påtage sig et lønarbejde.

Det kunne ligne nogle vigtige elementer i den eksisterende velfærdsstat som for eksempel folkepensionen. Men principperne adskiller sig alligevel på vigtige punkter herfra. Eller snarere adskiller de sig fra den udvikling, som velfærdsstaten har gennemløbet i de sidste 20-30 år hen imod en konkurrence- og kontrolstat. Filosofien bag borgerlønnen repræsenterer et opgør med den arbejdsideologi og -retorik, som ligger i fornyelsen af 'ret og pligt' tænkningen og det mantra om 'noget for noget', som har gennemsyret stort set alle velfærdsreformer i de seneste årtier. Samtidig vil introduktion af borgerløn indebære muligheden for en gennemgribende reduktion af det materidsaglige bureaukrati og kontrolsystem, der omgiver både klienter og ansatte i velfærdssektorens mange afdelinger.

Det er nogle af elementerne i den politiske 'fortælling' om borgerløb, der efter Erik Christensens opfattelse nødvendigvis må ledsage en så radikal omstrukturering af det sociale system. Det er tale om en helt ny social etik, der skal bryde med de præstationsnormer, der i stigende grad plager borgerne i moderne version af kapitalismen. Fortællingen om borgerløb er, at den skal være et 'frigørelsesprojekt', først og fremmest fra den tiltagende tendens til stigmatisering af de borgere, der havner i arbejdsmarkeds- og det socialpolitiske system. Borgerløbets universaltal skal sikre denne afstigmatisering. Den vil samtidig medføre en rationalisering af de uigennemskuelige systemer, der hænger det social- og arbejdsmarkedspolitiske felt, og den vil blive en videreudvikling af velfærdsstaten, der sikrer den enkelte borger større autonomi i forhold til det offentlige, og endelig kan borgerløbets normer blive trædestenen til et nyt bæredygtigt samfund, hvor velfærdsstatens store sociale kontrakt mellem lønarbejde og kapital afløses af "en flerdimensional kontrakt, der sætter grænser for udnyttelsen af mennesker og natur". (s. 28).

Den nuværende velfærdsstat bygger på en gensidighedsnorm, der lyder "noget for noget"; vi skal yde - arbejde - for at nyde. Men det kan i følge tilhængerne af borgerløb ikke være det eneste grundprincip i samfundet. Der ydes kolossale mængder af ubetalt omsorgsarbejde, der for borgerløbets normer suppleres eller helt erstattes af en "omsorgsnorm", der siger "noget for ingenting", hvor "ingenting er alt det synlige og usynlige arbejde, der udføres på alle niveauer, og som er nødvendigt for at få samfundet til at fungere. Først når alle er sikret "et ubetinget eksistensminimum", kan gensidighedsnormen blive en god samfundsnorm.

Det politisk interessante og forvirrende er, at borgerløbets normer omfavnes af diametralt forskellige ideologiske strømninger, rækkende fra liberale og ultraliberalister som Milton Friedman og Nye Borgerlige til venstrefløj og til nye ideologisk diffuse borgerbevægelser à la de hjemlige alternativer. Hvordan kan det hænge sammen?

Det kan det blandt andet, fordi tilhængerne fra deres vidt forskellige udgangspunkter mener, at velfærdsstaten er kørt fast og er havnet i en position, hvor det er uhyre vanskeligt at finde et holdbart fremtidsperspektiv. For disse vidt forskellige ideologiske positioner er klientførelsen i velfærdsstaten og dens efterfølgende konkurrencestaten blevet et grundproblem. Her finder Erik Christensen en af forklaringerne på, at vidt forskellige lande med tilsvarende forskellige sociale systemer, rækkende fra Finland, over Canada til Indien og Uganda har kastet sig ud i forsøgsordninger med borgerløb. Det er endnu for tidligt at vurdere, hvad læren er af disse forsøg. Men der er ingen tvivl om, at borgerløbets normer fortæller os, at de har vunden i ryggen.

Der kan rejse adskillige indvendinger mod de optimistiske udsagn om borgerløbets potentiale. En af de tunge modstandere er fagbevægelsen, der ser adskillige risici forbundet med borgerløb. Generelt vil den svækkede fagbevægelses traditionelle rolle som varetager af og kamporgan for lønarbejdernes kollektive interesser på arbejdsmarkedet. Frygten er, at borgerløb vil styrke den enkelte arbejder, føre magten fra fagbevægelsen til den enkelte arbejder og frigøre denne fra tvangen til at organisere sig for at opnå styrke over for arbejdsgiverne. Det kan næppe afvises, at borgerløb vil bidrage til en generel individualisering og dermed tendentielt styrke den aktuelle tendens til at undergrave fagbevægelsen. Dertil kommer, at borgerløb kan blive et argument for kapitalisterne til at kræve lønnen sænket til netop borgerløbets niveau. Det er selvsagt et vigtigt argument for de liberalistiske tilhængere af borgerløb. Erik Christensen mener modsat, at borgerløb vil fjerne det "institutionelle skel mellem overklassen blandt lønarbejderne (i a-kassensystemet) og underklassen blandt lønarbejderne (i kontant-hjælpsystemet) og generelt styrke den samlede arbejderklasse. Personligt mener jeg ikke, at behovet for kollektiv organisering forsvinder. Det vil eksistere, så længe det kapitalistiske arbejdsmarked er grundvilkåret for arbejderne. Og det

vil det være borgerløb eller ej. Erik Christensens modargument er, at borgerløb vil bidrage "afværgelse" af arbejdskraften ved at sikre, at den enkelte kan leve uden for den grundlæggende tvang til at sælge sin arbejdskraft. Kort sagt vil borgerløb være et afgørende skridt hen imod en ophævelse af fundamentale kapitalistiske lovmæssigheder.

I vor del af verden er borgerløbets værste fjende efter min opfattelse den sociale etik, arbejdsetikken, som dominerer vores tankeverden både individuelt og kollektivt. Hele vores ide-mæssige arv og guds er gennemsyret af tanken: i dit ansigts sved skal du æde dit brød. Kort sagt: vi skal arbejde for at tjene til livets ophold. Tanken om "noget for ingenting" strider mod vores dybt internaliserede arbejdsmoral, som vi jo til overflod er blevet mindet om her i det lutherske jubileumsår. Accept og udbredelse af borgerløb vil forde en kolossal mental omstilling i alle samfundslag.

I en epoke, hvor kapitalismens globale ekspansion er blevet virkelighed, rejser spørgsmålet

sig, om borgerløb overhovedet er realiserbar som universelt princip. Erik Christensens forsøger ikke at vige uden om tunge spørgsmål som for eksempel dette. Vil en borgerløb i en enkelt nationalstat ikke blot forstærke strømmene af udenlandsk arbejdskraft og fremkalde endnu flere krav om national afskærmning? Det er en åbenlys risiko, som bør løses gennem international solidaritet, i første omgang formaliseret i EU-regi. Alternativer til afskærmningspolitikken er "en langsigtet politik med en international, europæisk og national dimension byggende på åbenhed og solidaritet" (s. 97). Det kan i de nuværende politiske konjunkturer lyse som utopisk, men det bør efter Erik Christensens opfattelse ikke skræmme os fra at indlede forsøg på at etablere universel borgerløb som et element i en fornyet velfærdsstat.

Erik Christensens lille bog er en indholdstæt, informativ introduktion til et af nutidens centrale diskussionstemaer. Den er et godt sted at begynde for dem, der vil forstå den aktuelle diskussion om borgerløb.